

РОЛЬ НАУКИ В ОСВОЄННІ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ХЕРСОНЩИНИ Спогади Виробничника – Меліоратора – Вченого.

ЛИМАР А.О. – доктор с.-г наук, професор
Південна державна с.-г. дослідна станція ІВПІМ НААН

Одним із основних заходів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в Херсонській області, як найбільш посушливому регіону нашої Держави, є зрошення, яке забезпечує підвищення продуктивності земель у 2-3 рази.

У цьому регіоні на початку 60-х років велика увага приділяється розширенню площ зрошуваних земель: будівництву і введенню в експлуатацію нових зрошувальних систем. В цей час здається в експлуатацію Краснознам'янська (68 тис. га.) та Інгулецька (62,7 тис. га.) зрошувальні системи і Північно кримський магістральний канал. Розпочато проектні роботи з будівництва найбільшої в Європі Каховської зрошувальної системи. На ряду з проведенням будівельних і проектних робіт проводиться реорганізація Херсонського обласного управління водного господарства в Херсонське обласне управління меліорації і водного господарства, якому підпорядковуються 6 районів області – Білозерський, Голопристанський, Скадовський, Каланчацький, Каховський і Чаплинський. Начальником цього управління призначають Головка Леоніда Петровича, висококваліфікованого спеціаліста з питань меліорації, умілого організатора. У 1964 р. запросили і мене працювати заступником начальника Херсонського обласного управління меліорації і водного господарства, як спеціаліста який має досвід щодо використання зрошуваних земель.

В той час особлива увага приділялася підготовці та перепідготовці кадрів усіх ланок зрошувального землеробства в Херсонському сільськогосподарському інституті. Особливо це стосується кадрів для обслуговування поливальної техніки – поливальників. Тому в господарствах районів майбутнього зрошення (за ініціативи спеціалістів Херсонського обласного управління меліорації і водного господарства) проектується і будуються за рахунок бюджетних коштів ділянки малого зрошення. Це дало змогу до приходу „ великої води ” підготувати кадри масових професій для роботи в господарствах з питань ефективного використання зрошуваних земель. Вагому роль у вирішенні цих питань надавали вчені Українського науково-дослідного інституту зрошувального землеробства та Херсонського сільськогосподарського інституту А.А. Собко, В.І. Остапов, І.Д. Філіп'єв, В.А. Писаренко, В.Т. Барильник, В.І. Жменько, С.Д. Лисогоров, Д.Г. Шапошніков та багато інших. Спілкування з ними поглиблювало знання із зрошувального землеробства і сприяло вирішенню поточних проблем.

У радгоспі „Каховський” Херсонської області на початку 60-х років проводилась міжнародна конференція з питань нової поливної техніки. Згідно з рішенням Міністерства меліорації і водного господарства СРСР (Є.Є. Алексєєвський), Міністерства меліорації водного господарства України (М.А. Гаркуша) у радгоспі „Каховський” Херсонської області було збудовано демонстраційний полігон з

випробування новітньої техніки поливу з усього світу. Конференція викликала зацікавленість величезного числа товаровиробників Радянського Союзу, а спеціальна експертна комісія дала оцінку кожній машині на предмет її використання в умовах Півдня України.

На основі проведеного аналізу за результатами конференції проектно-конструкторськими бюро було розроблено проекти, та визначено заводи, що спеціалізувалися на виробництві певної поливальної техніки: Херсонський комбайновий завод – „Днепр” і ДДА – 100М, Первомайський завод – „Фрегат”. У цьому велика заслуга міністра меліорації і водного господарства Гаркуші М.А. і його першого заступника Ткача В.М.

Змістовні та численні конференції сприяли запровадженню нового передового досвіду. Після кожного такого масштабного заходу розроблялись плани, визначались господарства, терміни і головні та кінцеві результати – підвищення продуктивності на основі зростання виробництва.

У 1967 р. на запрошення організаційного комітету я приймав участь у міжнародній конференції у м. Празі і виступив з доповіддю «Ефективність зрошення на Херсонщині». Важливим у моєму житті є те, що висновки та рекомендації прийняті на конференції радикально змінили мої погляди щодо меліорації земель на краще й особливо відносно способів поливу, уніфікації, комплектування обладнанням насосних станцій, тобто одна марка насоса, а залежно від її потужності набирається 2-3 і більше модифікацій насосів.

За пропозицією професора Д.Г. Шапошнікова приймається програма освоєння малопродуктивних земель у зоні зрошувальних систем під рис.

Міністерством меліорації і водного господарства розробляється програма будівництва рисових систем та проводиться чіткий контроль за її виконанням. Особлива увага приділяється одержанню високих врожаїв. З цією метою в районах розвитку зрошення проводиться підготовка механізаторів, поливальників, організуються навчання з технологій вирощування та підсумкові конференції на яких узагальнюється досвід і розповсюджуються рекомендації, вказівки та буклети. Велику допомогу в цьому надали професори Д.Г. Шапошніков, С.Я. Розін, кандидат сільськогосподарських наук заступник директора УкрНДІЗЗ Б.І. Лактіонов, з боку міністерства меліорації і водного господарства – В.С. Положай, А.І. Насушкін, А.М. Коваль. Серед ентузіастів рисосіяння слід віддати належне І.А. Куркуріну – енергійній і чуйній людині, талановитому організатору, який багато зробив для збільшення площ та підвищення рівня урожайності культури рису, голові колгоспу „Україна” Скадовського району Г.С. Поповичу, головному агроному цього колгоспу М.П. Височенку, Героям Соціальної Праці А.А. Ванцовському – директору радгоспу

„Комсомольський”, а в подальшому директору Інституту рису УААН, ланковій радгоспу „Комсомольський”, Л.Н. Дудченко та Н.С. Кравцю. У Скадовський район їхали вчитися рисосіянно звідусіль: АР Крим, Одеської області, Краснодарського краю, Астраханської області СРСР.

За пропозицією Херсонського обласного управління меліорації і водного господарства при підтримці міністра меліорації і водного господарства М.А. Гаркуші для підготовки спеціалістів середньої ланки на базі радгоспу „Скадовський-90” в с. Антонівка розроблено проект та розпочато будівництво навчальних корпусів радгоспу-технікуму і лабораторних приміщень станції рису.

В Херсонській області регулярно проводилися міжнародні, всесоюзні та обласні конференції з питань зрошення. Так 16-17 грудня 1966 р. в м. Херсон відбулася міжнародна наукова конференція з питань зрошення, яка підвела підсумки і визначила основні напрямки розвитку зрошувального землеробства на Півдні України. У роботі конференції брали участь видатні вчені з світовим іменем і на ній було розроблено заходи, що лягли в основу подальших робіт з будівництва та освоєння нових зрошуваних площ.

Цікавими були засідання технічної ради при Херсонському обласному управлінні меліорації і водного господарства, де розглядали питання майбутнього будівництва й освоєння зрошуваних земель. У засіданні брали участь директор інституту Укргіпродгосп Я. Кузнець, головний інженер А. Концедалов, начальник агроекономіки ґрунтових досліджень Я. Лісовський та головні спеціалісти Каховської зрошувальної системи.

Участь у засіданні ради слугувала збагаченню знаннями і досвідом – це були кращі роки мого життя, коли ти весь у пошуках чогось нового, незвіданого, коли сам навчаєшся і вчиш інших, коли на кожному кроці зустрічі з видатними вченими, спілкування з якими збагачує твій виробничий, науковий і життєвий досвід.

Пригадую, як у квітні 1969 р. через 21 день після призначення мене на посаду начальника обласного управління сільського господарства ми зустрічали міністра сільського господарства СРСР В.В. Міцкевича, який їхав із Криму. Зустріч відбувалася на Чангарі (границя Херсонської області і АР Крим) з участю секретаря Генічеського райкому партії І. Юдіна і голови колгоспу „Грузія”, Героя Соціалістичної Праці Г. Лігунова, який проінформував міністра про хід польових робіт і невідкладні заходи щодо зміцнення економіки колгоспів і радгоспів області, звернувши особливу увагу на розвиток баштанництва, як важливого напрямку підйому економіки господарств в тих умовах. Було відзначено, що одним з недоліків галузі баштанництва на той час був недостатній асортимент сортів баштанних культур, які уражались антракнозом, фузаріозом й іншими захворюваннями, що знижували урожайність, а відповідно й економічні показники. Пропозицію про створення спеціалізованої наукової установи з баштанництва Міністр підтримав і у червні 1969 р. на підставі рішення ВАСГНІЛ розпочала роботу Херсонська селекційна дослідна станція баштанництва з розташуванням у м. Гола Пристань. Вона стала другою науковою установою

і першою в Україні, що спеціалізувалася на питаннях баштанництва в колишньому СРСР.

Херсонська область на той час мала потужний науковий потенціал: Херсонський сільськогосподарський інститут імені А.Д. Цюрупи, Інститут Асканія-Нова, Український науково-дослідний інститут зрошувального землеробства, Генічеська дослідна станція, Станція гірчаку, Станція рису, Херсонська селекційна дослідна станція баштанництва, що позитивно впливало на розвиток сільського господарства в області.

На той час на Херсонщині працювали чотири сільськогосподарські технікуми, які було підпорядковано Херсонському обласному управлінню сільського господарства. Часто з цих наукових закладів надходили скарги різного плану. В зв'язку з цим обласним управлінням сільського господарства було внесено пропозицію про створення в області аграрного політехнікуму поблизу м. Каховки в с. Коробки. Об'єднуються Бехтерський, Лук'янівський, Цюрупинський і Воронцовський технікуми в один політехнікум. Пропозицію підтримано обласними організаціями й особисто міністром сільського господарства України В.Л. Погребняком. Проектується і будується політехнікум на базі колгоспу ім. XIX Партз'їзду Каховського району Херсонської області, який був перетворений у радгосп. Директором технікуму призначено С.Ф. Барабаша. Технікум готує спеціалістів із чотирьох спеціальностей: агрономія, бухгалтерія, економіка, ветеринарія.

А разом з політехнікумом на основі рішення обласної ради колгоспів проектується й організовується міжколгоспний сад „Краса Херсонщини.” Створення міжколгоспного саду було зумовлено тим, що кожному колгоспу доводився план вирощування і реалізації фруктів. Сади в колгоспах були не на великих площах, часто їм не приділялась належна увага щодо догляду. Це призводило до того, що плани з року в рік не виконувались, врожаї були низькими. Тому на раді колгоспів Херсонської області було прийнято рішення про створення міжколгоспного саду на основі кооперування коштів колгоспів області з вузькою спеціалізацією, який би виконував доведені обсяги заготівлі фруктів колгоспам. Крім цього планувалось так, що, вступивши до технікуму, студент саджатиме дерево і доглядатиме за ним до закінчення вузу, тобто проводити таку виховну роботу.

Міжколгоспний сад „Краса Херсонщини” був закладений на новому місці з будівництвом нового населеного пункту, підводом залізниці 11 км., асфальтової дороги, спорудженням складських приміщень, консервного цеху, холодильників на 30 тис. т. фруктів. Для роботи керівником цього підприємства був запрошений відомий голова колгоспу „Путь к коммунизму” В. Мальт.

У саду вперше в Україні на великій площі у 1975 р. було застосовано краплинне зрошення. Міжколгоспний сад „Краса Херсонщини” був зразком високої культури садівництва.

Херсонська область – значний виробник зерна, особливо сильних пшениць, в Україні. Стабільність його виробництва весь час вимагала особливої уваги. В області було добре відпрацьовано технології вирощування після різних попередників

основної зернової культури озимої пшениці, але які вимагали постійного удосконалення.

У 1973 р. колгоспи і радгоспи вперше зібрали 2949 тис. т. зерна. Середній урожай зернових з площі 890 тис. га. становив 33,1 ц., в тому числі й озимої пшениці з площі 674 тис. га. – 35,0 ц.

Проте валове виробництво озимої пшениці підлягало значному коливанню за роками. Аналіз, проведений нами за великий термін, показує, що багато в чому залежить від попередників озимої пшениці. Якщо під час проведення сівби озимих у верхньому шарі ґрунту вологи достатньо для одержання сходів і їхнього розвитку у початковий період, то навіть у найбільш несприятливі роки можна одержати задовільний урожай. По чорному пару в області розміщується понад 30 %, по зайнятому пару – 18 % озимої пшениці. В середньому за 1971-1973 рр. урожай озимої пшениці по пару становив 35,6 ц/га, по зайнятому пару і гороху на зерно – 29,9 ц/га. Тому особлива увага приділялась кожному відведеному попереднику під озиму пшеницю.

У цьому напрямку велика робота виконувалась науковцями О.О. Собком, І.Д. Філіп'євим, М.М. Горянським, А.П. Орлюком, С.Д. Лисогором, І.Т. Нетісом, В.К. Івановим.

Херсонська область щороку мала високі показники з вирощування сильних пшениць. З нагоди цього пригадую зустріч з О.О. Созіновим. Він прийняв ознайомитися з досвідом вирощування сильних пшениць.

Намітили поїхати в Генічеський район, який збирав понад третину валового збору сильних пшениць. Зустрілися в колгоспі „Грузія” з начальником районного управління сільського господарства І.П. Ободом і головою колгоспу. На основі узагальненого досвіду вирощування сильних пшениць на Херсонщині О.О. Созіновим та І.П. Ободом було підготовлено і видано книгу „Сильні пшениці”, яка і на сьогодні не втратила свого значення й актуальності.

Вченими українського науково-дослідного інституту зрошеного землеробства С.П. Голобородько, М.П. Ісічко, М.Г. Гусев було внесено конкретні рекомендації щодо забезпечення тваринництва кормами підвищеної якості. Цими рекомендаціями передбачалося в умовах області високоефективне використання зрошеного гектара землі, як гарантованого джерела виробництва кормів. На основі широкого застосування проміжних і підсівних культур, а також створення багаторічних культурних пасовищ можна найбільш раціонально

використовувати землю й агрокліматичні ресурси протягом усього періоду можливої вегетації рослин для одержання кормів, збалансованих за протеїном.

Група спеціалістів Херсонського обласного управління сільського господарства (А.О. Лимар, А.Є. Дрегваль, А.В. Воробкін) одержала авторське свідоцтво за використання сівалки СЗС-2.1 для проведення післяжнивної сівби кукурудзи без попереднього обробітку ґрунту на зрошуваних землях у стерню. У колгоспі „Росія” Голопристанського району (голова С.Г. Терещенко) під моїм контролем було закладено виробничий дослід із використанням сівалки СЗС-2.1 для безпосереднього висіву культури після збирання озимої пшениці в стерню на зрошуваних землях. Ознайомившись з цим досвідом, ми з В.О. Ушкаренком закладаємо дослід із сівби кукурудзи на силос і зелений корм без обробітку ґрунту після збирання озимої пшениці на зерно, який був початком великого обсягу дослідів, проведених кафедрою загального і зрошеного землеробства й іншими науководослідними установами. Цю технологію було впроваджено на великих площах у зрошуваних умовах Півдня України.

Херсонська область була і залишається одним з найбільших постачальників овочевої продукції. Тут був розташований Херсонський консервний комбінат, до складу якого входили радгоспи – „Городній велетень” і „Овочевий”, з обсягами виробництва овочів понад 50 тис. тон. Крім того, було організовано Херсонський трест овочевомолочних радгоспів. Господарство тресту забезпечують населення м. Херсон овочами і картоплею та постачають консервному комбінату. Для забезпечення населення ранніми овочами рішенням обласної ради колгоспів біля м. Херсона було запроектовано теплицю на 18 га. і збудовано на 12 га за кошти колгоспів.

Заслужовує на увагу робота відділу овочевих культур кандидата сільськогосподарських наук Горбатенко Є.М. Вперше в Україні під її керівництвом була розроблена і впроваджена у виробництво вітчизняна промислова технологія вирощування помідорів з урожайністю 50 т/га.

Таким чином ученими, спеціалістами, трудівниками села була сумісно проведена величезна робота за якихось 9-10 років на площі 300 тис. га. була отримана врожайність на рівні проектової. Виросла ціла плеяда Героїв Соціалістичної Праці за рахунок ефективного використання зрошуваних земель.

УДК 636.085/087

НАУКОВІ ОСНОВИ СИСТЕМ КОРМОВИРОБНИЦТВА НА ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЛЯХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

ГОЛОБОРОДЬКО С.П. – доктор с.-г. наук, с.н.с.
Інститут зрошеного землеробства НААН

Постановка проблеми. Ефективний розвиток галузі тваринництва в зоні Південного Степу, як і в Україні в цілому, можливий лише при комплексному вирішенні організаційно-економічних, технічних і технологічних заходів ведення науково обгру-

нтованих систем кормовиробництва та систем землеробства в цілому.

Система кормовиробництва, як комплекс організаційно-економічних, агрономічних і зоотехнічних заходів, спрямованих на максимальний обсяг